

İkinci Baskıdan Çeviri

Genişletilmiş Bir Kaynak Kitap

Nitel Veri Analizi

3. Baskı

Matthew B. Miles
A. Michael Huberman

Çeviri Editörleri:
Sadegül Akbaba Altun-Ali Ersoy

 PEGEM
AKADEMI

Matthew B. MILES, A. Michael HUBERMAN

Çeviri Editörleri: Prof. Dr. Sadegül AKBABA ALTUN – Prof. Dr. Ali ERSOY

GENİŞLETİLMİŞ BİR KAYNAK KİTAP: NİTEL VERİ ANALİZİ

ISBN 978-605-318-141-5
DOI 10.14527/9786053181415

Kitabın orijinal adı: Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook
Baskı sayısı: 2. Baskı
Orijinal ISBN: 978-080-395-540-0
Yayınevi: SAGE Publications

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2019, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** ve **Pegemindex.net** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Mayıs 2015, Ankara
3. Baskı: Eylül 2019, Ankara

Yayın-Proje: Özge Yüksek
Dizgi-Grafik Tasarım: Ayşe Nur Yıldırım
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Vadi Grup Basım A.Ş.
İvedik Organize Sanayi 28. Cadde 2284 Sokak No:105
Yenimahalle/ANKARA
(0312 394 55 91)

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 26687

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Çeviri Ekibi

Çeviri Editörleri:

Prof. Dr. Sadegül Akbaba Altun - Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Ersoy – Anadolu Üniversitesi

Bölüm 1: Giriş

Doç. Dr. Ali Çağatay Kılınç – Karabük Üniversitesi

Bölüm 2: Veri Toplamaya Odaklanmak ve Veri Toplamayı Sınırlamak: Anamlı Bir Başlangıç

Dr. Öğr. Üyesi Deniz Örucü – Başkent Üniversitesi

Bölüm 3: Veri Toplamaya Odaklanmak ve Veri Toplamayı Sınırlamak: Sonraki Tasarım Konuları

Dr. Öğr. Üyesi Yavuz Samur – Bahçeşehir Üniversitesi

Bölüm 4: Analizde İlk Adımlar

Prof. Dr. Ali Ersoy – Anadolu Üniversitesi

Bölüm 5: Durumlar İçi Gösterimler: İncelemek ve Betimlemek

Dr. Öğr. Üyesi S. Güzin Mazman – Uşak Üniversitesi

Dr. Aliye Karabulut Ilgu – Iowa State Üniversitesi

Bölüm 6: Durumlar İçi Gösterimler: Açıklamak ve Tahmin Etmek

Doç. Dr. Duygu Sönmez – Hacettepe Üniversitesi

Bölüm 7: Durumlar-Arası Gösterimler: Keşfetmek ve Betimlemek

Dr. Öğr. Üyesi Deniz Örucü - Başkent Üniversitesi

Bölüm 8: Durumlar Arası Gösterimler: Düzenlemek ve Açıklamak

Dr. Öğr. Üyesi S. Güzin Mazman – Uşak Üniversitesi

Bölüm 9: Matris Gösterimler: Bazı Pratik Kurallar

Doç. Dr. Yasemin Demiraslan Çevik – Hacettepe Üniversitesi

Bölüm 10: Anlamlandırmak: Sonuç Çıkarmak ve Doğrulamak

Dr. Öğr. Üyesi Hatice Çiğdem Yıldırım – Başkent Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Sedat Akayoğlu – Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Bölüm 11: Analizde Etik Konular

Dr. Öğr. Üyesi Özcan Özgür Dursun – Anadolu Üniversitesi

Bölüm 12: Rapor Oluşturma

Prof. Dr. Abdullah Kuzu – İzmir Demokrasi Üniversitesi

Bölüm 13: Sonuç Çıkarma

Prof. Dr. Abdullah Kuzu – İzmir Demokrasi Üniversitesi

Ek: Nitel Veri Analizine Yönelik Bilgisayar Programlarının Seçimi

Prof. Dr. Abdullah Kuzu – İzmir Demokrasi Üniversitesi

Çeviriye Önsöz

Değerli Okurlar,

Nitel araştırma yöntemleri konusunda çoğunluğu İngilizceden çevrilmiş kitapların sayısında bir artış olduğu görülüyor. Nitel veri analiziyle ilgili Türkçeye kazandırılan elinizdeki bu kitap orijinal dilinde de alanında yazılmış ilklere biri olma özelliğini taşıyor. Bu çeviri çalışmasıyla, süreçte yaşadığımız heyecanı ve zorlukları sizlerle paylaşma mutluluğuna kavuşuyoruz. Özellikle nitel araştırmaya yeni başlayanların yaşadığı birçok sıkıntı olduğuna kongreler, tez jürileri, hakemlik gibi farklı akademik ortamlarda tanık olduk veya kimi zaman bu sorunları doğrudan kendimiz yaşadık. Nitel araştırma sürecinde yaşanan sıkıntıların en başta gelenlerinden birinin nitel veri analizinin nasıl yapıldığı ya da yapılacağı konusunun olduğunu deneyimlerimize dayalı olarak söyleyebiliriz. Yine gözlemlerimize göre, nitel veri analizinin bütüncül olarak ele alındığı Türkçe bir kaynağa ihtiyaç duyuluyordu. Miles ve Huberman'ın orijinal dilindeki *An Expanded Sourcebook: Qualitative Data Analysis* adlı çalışmalarının Türkçeye *Genişletilmiş Bir Kaynak Kitap: Nitel Veri Analizi* adıyla çevrildiği bu kitabın, nitel veri analizi konusundaki Türkçe kaynak ihtiyacını kısmen de olsa karşılayacağını düşünmekteyiz.

Kitabın Türkçeye kazandırılmasında birçok araştırmacının katkısı olmuştur. Bu kapsamda kitabın bölümlerini çeviren, Prof. Dr. Abdullah Kuzu'ya, Prof. Dr. Ali Ersoy'a, Doç. Dr. Ali Çağatay Kılınç'a, Dr. Öğr. Üyesi Deniz Örcü'ye, Doç. Dr. Duygu Sönmez'e, Dr. Öğr. Üyesi Özgür Özcan Dursun'a, Dr. Öğr. Üyesi S. Güzin Mazman'a, Dr. Öğr. Üyesi Özcan Özgür Dursun'a Dr. Öğr. Üyesi Sedat Akayoğlu'na, Doç. Dr. Yasemin Demiraslan Çevik'e, Dr. Öğr. Üyesi Yavuz Samur'a, Dr. Aliye Karabulut Ilgu'ya ve Dr. Öğr. Üyesi Hatice Çiğdem Yıldırım'a emeklerini ve deneyimlerini bizimle paylaştıkları için teşekkürlerimizi sunarız. Ayrıca kitabın son okumasını yaparak çalışmanın niteliğinin artmasını sağlayan Doç. Dr. Kasım Kiroğlu'na teşekkür ederiz.

Kitabın telifini alarak Türkçeye çevrilmesinde ve yayımlanmasında desteğini gördüğümüz Pegem Akademi Yayıncılığın sahibi Servet Sarıkaya'ya teşekkür ederiz. Ayrıca, Yayın Proje Yönetmeni Ayşegül Eroğlu'na, kitabın dizgi ve tasarımını yapan Uğur Saçlı'ya ve bizim katkılarını bilmediğimiz Pegem Akademi Yayıncılığın tüm çalışanlarına teşekkürlerimizi sunarız. Bu kitabın çeviri editörleri olarak değerli eşlerimize ve sevgili çocuklarımıza da ne kadar teşekkür etsek azdır. Onların zamanlarından çalarak bu çalışmanın yapıldığını söylemek samimi bir itiraf olacaktır. Ailemizin desteği olmadan belki de bu çalışma ortaya çıkmayacaktı. Anlayışları ve sabırları için sonsuz teşekkürler.

Bu kitabın çevirisi sekiz farklı üniversiteden araştırmacılar tarafından yapılmıştır. Her ortak çalışmada olabileceği gibi eksiklikleri ve hataları bulunabilir. Bunları değerli meslektaşlarımız adına kabul ediyoruz. Eksikliklerin ve hataların düzeltilmesi için siz değerli okurlarımızın her zaman katkılarını bekliyoruz. Bunun için Pegem Akademi Yayıncılığın pegem@pegem.net e-posta adresine görüş ve önerilerinizi iletmeniz biçim için son derece önemlidir. Bu kitabın, nitelikli nitel araştırmalar yapılmasına katkı sağlaması bizim en öncelikli hedefimizdir. Bu hedefin gerçekleşmesi umuduyla iyi okumalar dileriz.

15 Mayıs 2015
Prof. Dr. Sadegül Akbaba Altun
Prof. Dr. Ali Ersoy

İçindekiler

Çevirenler	iii	D. Örneklem: Veri Toplamayı Sınırlandırmak	27
Çeviriye Önsöz	v	E. Veri Toplama Araçları	34
İçindekiler	vii	Özet Yorumlar	38
Şekiller, Tablolar ve Kutular Listesi	x		
Teşekkür	xiv		
1. Giriş	1	3. Veri Toplamaya Odaklanmak ve Veri Toplamayı Sınırlamak: Sonraki Tasarım Konuları	40
A. Genel Problem	1	A. Nitel ve Nicel Veriyi Bağlamak	40
B. Kitabın Doğası	2	Gereke	40
Okuyucu Kitlesi	3	Kısa Tanım	42
Yaklaşım	3	Örnekle Açıklamalar	42
C. Yönelimimiz	4	Öneri	43
D. Nitel Araştırmanın Türleri	5	B. Analizle İlgili Yönetim Konuları	43
Nitel Araştırmanın Önemli Özellikleri	5	Bilgisayar Kullanımı	43
Nitel Veri Analizine Yönelik Üç Farklı Yaklaşım	8	Veri Yönetimi	45
Analitik Yöntemler: Bazı Ortak Özellikler	9	Eleman ve Zaman Planlaması	46
E. Nitel Verilerin Doğası	9	Katılımcılarınızla Yapılacak Anlaşmalar	47
Genel Yapı	9	Özet Yorumlar	49
Bazı Önemli Konular	9		
Nitel Verinin Güçlü Yanları	10	4. Analizde İlk Adımlar	50
F. Nitel Analize Yönelik Görüşümüz	10	“Veriler” Hakkındaki Varsayımlarımız	51
Verilerin Azaltılması	10	A. Temas Özet Kağıdı	51
Verilerin Gösterimi	11	Belge Özet Formu	54
Sonuçları Ortaya Koyma ve Doğrulama	11	B. Kodlar ve Kodlama	55
G. Kitabın Kullanımı	12	Yansıtıcı Yorumlar	66
Genel Bakış	12	Sayfa Kenarı Yorumları	66
Yöntemlerin Düzeni	12	C. Örüntü Kodlama	69
Kullanıcılara Öneriler	12	D. Kısa Notlar Alma	72
		Önermelerin Geliştirilmesi	75
		E. Durum Analizi Toplantısı	76
2. Veri Toplamaya Odaklanmak ve Veri Toplamayı Sınırlamak: Anamlı Bir Başlangıç	16	F. Durum Ara Özeti	77
Katılık Esnekliğe Karşı: Bazı Ödünler	16	Veri Çizelge Kağıdı	80
A. Kavramsal Çerçeve Oluşturmak	18	G. Kısa Durum Senaryoları	81
B. Araştırma Sorularını Oluşturmak	22	H. Önceden Yapılandırılmış Durum	83
C. Durumu Tanımlamak: Alanı Sınırlamak	25	I. Ardışık Analiz	85
		Özet Yorumlar	88

5. Durumlar İçi Gösterimler:

İncelemek ve Betimlemek	90
Betimlemek ve Açıklamak	90
A. Veri Gösterimleri Nasıl İşler	91
B. Kısmen Sıralanmış Gösterimler	102
Bağlam Grafiği	102
Kontrol Listesi Matrisi	105
Şiir Biçiminde Dökümler	110
C. Zaman-Sıralı Gösterimler	110
Olayların Sıralanması	110
Önemli Olaylar Grafiği	115
Olay-Durum Ağı	115
Etkinlik Kayıtları	117
Karar Modellemesi	117
Büyüme Eğrisi	118
Zaman-Sıralı Matris	119
D. Rol-Sıralı Gösterimler	122
Rol-Sıralı Matrisler	122
Rol-Zaman Matrisi	126
E. Kavramsal Sıralı Gösterimler	127
Kavramsal Olarak Kümelenmiş Matris	127
Tematik Kavramsal Matris	131
Halk Sınıflandırması	133
Bilişsel Haritalar	134
Etki Matrisi	137
Özet Yorumlar	141

6. Durum İçi Gösterimler:

Açıklamak ve Tahmin Etmek	143
A. Açıklamalar ve Nedensellik	144
Bir Şeyi Açıklamak Ne Demek?	144
Nedenselliği Düşünmenin Bir Yolu	145
Nitel Nedensel Analizlerin Gücü	147
B. Açıklayıcı Etki Matrisi	148
C. Durum Dinamikleri Matrisleri	148
D. Nedensel Ağlar	151
Nedensel Ağların Doğrulanması	163
E. Tahminlerin Yapılması ve Denenmesi	165
Özet Yorumlar	170

7. Durumlar Arası Gösterimler:

Keşfetmek ve Betimlemek	172
A. Durumlar Arası Analiz: Genel Bakış	172
Neden Durumlar-Arası Analiz?	173
Temel Fark: Değişkenlere Karşı Durumlar	173
Durumlar-Arası Analiz Stratejileri	174
B. Kısmen Sıralı Gösterimler	177
Kısmen Sıralı Meta Matris	177
C. Kavramsal Sıralı Gösterimler	183
İçerik Analizine İlişkin Özet Tablo	183
Bir Değişkeni Çıkarmak	184

Yapı Tablosu	184
Karar Ağacı Modellemesi	185
D. Durum Sıralı Gösterimler	187
Durum Sıralı Betimsel Meta-Matris	187
Toplam İndis Yoluyla Durumları Sıralama	193
İki-Değişkenli Durum Sıralama Matrisi	195
Karşıtlık (Zıtlık) Tablosu	195
Saçılım Grafiği (Scatterplot)	197
E. Zaman-Sıralı Gösterimler	200
Zaman Sıralı-Meta Matris	200
Zaman İçerisinde Saçılım Grafiği	203
Birleşik Ardışıklık Analizi	204
Özet Yorumlar	205

8. Durumlar Arası Gösterimler:

Düzenlemek ve Açıklamak	207
A. Karşılaştırmalı Çalışmalarla Açıklamak	207
Temel Sorun	207
Çalışma İlkeleri	207
B. Durum-Sıralı Etkiler Matrisi	208
C. Durum-Sıralı Tahminleyici-Çıktı Matrisi	213
Tahminleyici-Çıktı Sonuç Matrisi	217
D. Değişken-Değişken Matrisi	219
E. Nedensel Modeller	222
Nedensel Zincirler	227
F. Nedensel Ağlar-Çapraz Durum Analizleri	228
Öncül Matrisi	233
Özet Yorumlar	237

9. Matris Gösterimler:

Bazı Pratik Kurallar	239
A. Matris Gösterimlerin Oluşturulması	240
Matris Elemanları	240
Matris Oluşturma ile ilgili Pratik Kurallar	241
B. Matris Verilerini Girme	241
Veri Girişleri için Pratik Kurallar	241
C. Matris Verilerinden Sonuçlar Çıkarmak	242
Sonuç Çıkarmak için Pratik Öneriler	242

10. Anlamlandırmak: Sonuç Çıkarmak ve Doğrulamak

Doğrulamak	245
A. Anlamı Oluşturma Taktikleri	245
1. Örüntüleri ve Temaları Not Etme	246
2. Akla Yatkinlığı Görebilme	246
3. Kümeleme	248
4. Metafor Oluşturma	250
5. Sayma	252
6. Zıtlıkları Arama / Karşılaştırmalar Yapma	254
7. Değişkenleri Ayırma	254
8. Parçaları Genele Göre Sınıflandırma	255

9. Faktörlere Ayırma	256	12. Rapor Oluşturma	298
10. Değişkenler Arasındaki İlişkileri Fark Etme	257	Genel Sorun	298
11. Kesişen Değişkenleri Bulma	258	Hedef Kitleler ve Etkiler	299
12. Mantıksal Bir Zincir Durumu Oluşturma	260	Sesler, Türler ve Bakış Açıları	300
13. Kavramsal/Kuramsal Tutarlılığı Oluşturma	261	Stil	301
B. Bulguları Deneme ya da Onaylama Taktikleri	262	Formatlar ve Yapılar	301
1. Temsil Edebilirliği Kontrol Etme	263	Raporları Kullanma	304
2. Araştırmacı Etkilerini Kontrol Etme	265	Özet Yorumlar	306
3. Çeşitleme	266	13. Sonuç Çıkarma	307
4. Kanıtı Ağırlıklandırma	267	Nitel Analizi Bütün Olarak Görme	307
5. Uç Değerlerin Anlamını Kontrol Etme	269	Yansımalar	309
6. Uç Durumları Kullanma	270	Öneri	310
7. Sürprizleri Takip Etme	270	Ek: Nitel Veri Analizine Yönelik Bilgisayar	
8. Olumsuz Kanıtı Arama	271	Programlarının Seçimi	311
9. Eğer-O zaman Testleri Yapma	271	1. Genel Bakış ve Kullanıma Yönelik Öneriler	311
10. Yapay İlişkileri Bertaraf Etme	272	2. Yazılım Türleri ve İşlevleri	311
11. Bir Bulguyu Tekrarlama	273	Genel Türler	311
12. Rakip Açıklamaları Kontrol Etme	274	Özel İşlevler: Aranana Nedir	312
13. Katılımcılardan Dönüt Alma	275	Dikkate Alınacak Diğer Noktalar	313
C. Sonuçların Niteliğine İlişkin Standartlar	277	3. Yazılımı Nasıl Seçmeli: Anahtar Sorular	313
Nesnellik/Doğrulanabilirlik	278	Ne Tür Bir Bilgisayar Kullanıcısısınız?	314
Güvenilirlik/Güvenilebilirlik/Denetlenebilirlik	278	Ne Tür Bir Veritabanı ve Proje?	314
İç Geçerlilik/İnanılabilirlik/Özgünlük	278	Ne Tür Bir Analiz Bekleniyor?	315
Dış Geçerlilik/Aktarılabirlik/Uygunluk	279	4. Program Özellikleri	315
Kullanım/Uygulama/Eylem Uyumluluğu	280	5. Program Geliştiriciler ve Dağıtımçıları	315
D. Belgeleme	280	6. Kaynaklar	317
Özet Yorumlar	286	Kaynaklar	318
11. Analizde Etik Konular	288	Yazar İndeksi	331
Kavramsal Çerçeve	288	Konu İndeksi	334
Etik Kuramlar	289	Yazarlar Hakkında	337
Belirli Etik Konular	290		
Çatışmalar, İkilemler ve Pazarlıklar	296		
Öneri	297		
Özet Yorumlar	297		

Şekiller, Tablolar ve Kutular Listesi

Şekiller

1.1	Eğitim Araştırmalarında Nitel Stratejiler (Wolcott, 1992)	6	3.5	Araştırma Katılımcılarıyla Anlaşmak için Sorular	48
1.2	Nitel Araştırma Türlerine Grafikselsel Bir Bakış (Tesch, 1990)	7	4.1	Temas Özet Formu: Kodlu Temaları Örnekle Açıklama (alıntılar)	53
1.3	Veri Analizinin Bileşenleri: Akış Modeli	10	4.2	Temas Özet Formu: Kodlu Temaları Örnekle Açıklama (alıntılar)	54
1.4	Veri Analizinin Bileşenleri: Etkileşimli Model	12	4.3	Kategori Kartı Örneği (Turner, 1981)	61
2.1	Eğitsel Yenilikler Yayılım Çalışması için Kavramsal Çerçeve (The Network, Inc., 1979)	18	4.4	Kötü Bir Biçimde Yapılandırılmış Bir Kod Listesi (alıntı)	63
2.2	Bir Eğitsel Yenilikler Yayılım Çalışması için İkinci Kavramsal Çerçeve (The Network, Inc., 1979)	19	4.5	Tablo 4.1'de Seçilen Kodların Tanımları (alıntı)	64
2.3	Bir "Okul Gelişimi" Çoklualan Çalışması için Kavramsal Çerçeve, İlk Sürüm (Huberman ve Miles, 1984)	20	4.6	Bir Meslektaş Tarafından Yapılan Sayfa Kenarı Yorumları: Alıntı (Bogdan ve Easterday, t.y.)	68
2.4	Uygulama Kararıyla İlgili Genel ve Özel Araştırma Soruları (Okul Geliştirme Çalışması)	24	4.7	Kavramların Haritalanması: Örnekle Açıklama (Carley, 1993)	71
2.5	Analiz Birimi Olarak Durum	25	4.8	Örüntü Kodlarının Karşılıklı İlişkisi (Huberman ve Gather-Thurler, 1991)	71
2.6	Nitel Araştırmalarda Örneklem Stratejilerinin Sınıflandırılması (Kuzel, 1992; Patton, 1990)	28	4.9	Durum Analizi Toplantı Formu	76
2.7	Veri Toplama Araçlarını Önceden Belirleme: Karar Etkenleri	36	4.10	Durum Analiz Formu: Verilerle Gösterim	78
2.8	Okul Geliştirme Çalışması, Görüşme Rehberlerinden Alıntılar	37	4.11	Analize Özet Destekli Yaklaşım	79
3.1	Nitel ve Nicel Veriyi Birleştirmeyi Gösteren Tasarımlar	41	4.12	Durum Ara Özeti Taslağı: Örnekle Açıklama	79
3.2	Nitel Çalışmalarda Bilgisayar Yazılımı Kullanımları	44	4.13	Önceden Yapılandırılmış Durum Ana Hatları: Kısaltılmış Sürüm	84
3.3	Neyi Depolayacak, Geri Çağırarak ve Muhafaza Edeceksiniz	46	4.14	Geleneksel Analiz Sırası ile Önceden Yapılandırılmış Durumun Karşılaştırılması	85
3.4	Bir Projenin "Hesaplanması"	47	4.15	Kodlamaya Yardımcı Olarak Sayfa Kenarı Notları (Chesler, 1987)	88
			5.1	Analitik Soyutlama Basamakları (Carney, 1990)	92
			5.2	ECRI Yeniliği için Büyüme Eğrisi, Masepa Durum Örneği	97
			5.3	Destek Akışına İlişkin Genel Durum Şeması (Masepa Örneği)	99

5.13	Bileşen Analizi: Jack'in Gözünden Yedi Araba Örneği	133	8.6	Durum Sıralı Tahminleyici-Çıktı Matrisi: Uygulamanın Başlangıç Aşamasıyla İlişkili Diğer Faktörler (Lee, Kessling ve Melaragno, 1981, s.B48)	216
5.14	Etki Matrisi: ECRI Programının Uygulanması Sonrası Kurumsal Değişimler	138	8.7	Durum-Sıralı Tahminleyici-Çıktı Matrisi: Ebeveyn Katılımıyla İlgili Faktörler	218
5.15	Etki Matrisi: Programın Doğrudan, Meta ya da Yan Etkileri (Çevresel Çalışmalar, Lido Lisesi)	140	8.8	Değişken-Değişken Matrisi: Durumlara Göre Başa Çıkma Stratejileri ve Problemler	221
6.1	Durum Dinamikleri Matrisi: Bölge ve Okullarında Örgütsel Değişimi için Bir Güç Olarak IPA Yenileşmesi	150	8.9	Tahminleyici-Çıktı Matrisi: Kullanıcı Deneyimindeki Değişimin Derecesinin Belirleyicileri	224
6.2	Durum Dinamikleri Matrisi: ECRI Programı Tarafından Ortaya Çıkan Örgütsel İkilemleri	152	10.1	Olay Sıralı Meta Matris: Her Olay için Kullanım Yüzdeleri	247
7.1	Örnek Durum için Varsayımsal (Hipotetik) Nitel Veri Seti: Etki Eylemleri ve Tepkileri, Durum/Kişi No: #005, Nynke van der Molen)	175	10.2	Nitel Analiz Belgeleme Formu	283
7.2	Kısmi Sıralı Meta-Matris için Durum-Düzyer Gösterimi (format)	178	11.1	Araştırmanın Etik Çerçevesi ve Yönleri (Flinders, 1992)	290
7.3	Kısmi Sıralı Meta-Matris için Durum-Düzyer Gösterimi: Kullanıcıların Lido'da İkinci Yıl Uygulamaları	179	12.1	Strateji Planlamasının Yayılımına Yönelik Matris	305
7.4	Kısmi Sıralı Meta-Matris: Kullanıcı Duyguları/Endişeleri ve Diğer Değişkenler (format)	179	A.1	Program Özellikleri	316
7.5	Kısmi Sıralı Meta-Matris: Kullanıcı Duyguları/Endişeleri ve Diğer Değişkenler (Lido verisi)	180	Kutular		
7.6	Zaman Sıralamasına Göre Meta-Matris (format)	180	2.1	Etnogarfik Bir Çalışma için Kavramsal Çerçeve (Ogbu, 1981)	21
7.7	Özet Tablo: Son Uygulama Sürecindeki Bireysel ve Kurumsal Endişeler	181	2.2	Ortaya Çıkan Kavramsal Çerçeve: Örtülen Örgütsel Etkinliklerin Öncülleri ve Sonuçlar (Smith ve Keith, 1971)	21
7.8	Kümelenmiş Özet Tablosu: Alandaki Son Uygulamanın Temel Görevlerinden Ortaya Çıkan Sorunlar	182	2.3	Araştırma Sorusu Türleri: Örnek (N. L. Smith, 1987, s. 311)	24
7.9	İçerik Analizi Özet Tablosu: Örgütsel Değişikliklerin İçeriği	183	4.1	Belge Özet Formu: Örnekle Açıklama	55
7.10	Yapı Tablosu: Güç Merkezileştirme Yapılanmasına Ait Tablolaştırılmış Bulgu Örneği (Eisenhardt, 1989a)	185	4.2	Yansıtıcı Yorumlar: Örnekler	67
7.11	Durum Sıralı Meta Matris: Öğrenci Etki Verisi Formatı (sürüm 1)	189	4.3	Sayfa Kenarı Yorumları: Örnekle Açıklamalar	67
7.12	Durum Sıralı Meta Matris: Öğrenci Etki Verisi Formatı (sürüm 2)	189	4.4	Veri Çizelge Kağıdı: Özet Örnek	81
7.13	Durum Sıralı Betimsel Meta Matris (alıntı): Program Hedefleri ve Öğrenci Etkileri (doğrudan, meta düzey ve yan etkiler)	191	4.5	Veri Çizelge Kağıdı: Örnekle Açıklama (Corbett ve Wilson, 1991)	82
7.14	Durum Sıralı Betimsel Meta Matris, Bir Sonraki Sürüm (alıntı): Program Hedefleri ve Öğrenci Etkileri	192	4.6	Anlatı Görünümü: Alıntı (Merryfield,1990)	83
7.15	Zaman-Sıralı Meta-Matris (ön format)	200	5.1	Şiir Olarak Yapılan Bir Dökümden Alıntı (Richardson, 1992)	110
7.16	Zaman-Sıralı Meta-Matris: Mekanlarda İş Hareketliliği	201	5.2	Olay Akışı Ağı: Öğrenci Öğrenmesi ve Çalışma Deneyimi	114
8.1	Durum-Sıralı Etkiler Matrisi (ön format)	209	5.3	Kritik Olaylar Grafiği ve Zaman Çizelgesi (Howthorn Okulu'ndan alıntı)	115
8.2	Durum-Sıralı Etkiler Matrisi (2. sürüm format)	209	5.4	Olay-Durum Ağı, Banestown Örneği (alıntı)	116
8.3	Durum-Sıralı Etkiler Matrisi (3. sürüm format)	210	5.5	Etkinlik Kaydı: Örnek (Werner, 1992; Werner ve Schoepfle, 1978b)	117
8.4	Durum Sıralı Etkiler Matrisi: "Devam Eden" ve "Olaya Bağlı" Yardım Etkileri	211	5.6	Karar Modellemesi: Örnek (Werner ve Schoepfle, 1987b)	118
8.5	Durum Sıralı Tahminleyici-Çıktı Matrisi: Uygulamanın Başlangıcındaki Kolaylıkla İlişkili Hazırbulunmuşluk Derecesi	214	5.7	Zamana Göre Roller Matrisi: Rol Yardımının Aşamalara Göre Gösterimi	127
			5.8	Tematik Kavramsal Matris: Sorunlar ve Başa Çıkma Stratejileri (Chester Lisesinden Örnek) (Miles ve Rosenblum, 1987)	132
			5.9	Jack'in Arabalar ve Kamyonetlere İlişkin Halk Sınıflamasından Örnek (Bernard, 1994)	133
			6.1	İki Olay Dizisi (Read, Druian ve Miller, 1989'dan uyarlanmıştır).	145
			6.2	Açıklayıcı Etki Matrisi: Sürmekte Olan Yardım	149

6.3	Neden-Etki Döngüleri (Weick, 1979'dan Uyarlandı)	153	7.5	Karşıtlık Tablosu: Farklı Kullanıcı Değişim Dereceleri Örnek Durumu Gösterimi	198
6.4	Ayrılmış Nedensel Ağ: PEP Programının Berton Kolejindeki Etkisi (Owen ve Hartley, 1986).	162	7.6	Zaman İçerisinde Saçılım Grafiği: Yardımın Sonuçları	203
6.5	Düzenlenmiş Nedensel Ağlar: Yöneticilerin Eylemlerini ve Öğretmen Gelişim Etkinliklerini Bağlayan Değişkenler ve İlişkiler (Leithwood, Jantzi ve Dart, 1991)	163	8.1	İçerik Analitik Özet Tablosu: Alan Yardımı ile Uzun-Kısa Vadeli Yardım Etkisi	212
6.6	Nedensel Ağ Doğrulaması için Yanıt Formu	164	8.2	İçerik Analitik Özet Tablosu: Yüksek ve Düşük Yardım Durumlarında Yardım Etkisi	212
7.1	Altyapı Değişkeni: Örgütsel Değişimin Kapsamı	184	8.3	Tahminleyici-Çıktı Matrisi: Yardımın Öncülleri ve Sonuçları	219
7.2	Özetlenmiş İndisler: Kullanıcı Uygulama ve Algısında Bildirilen Değişimler	194	7.2	(Tekrar) Özetlenmiş İndisler: Kullanıcı Uygulama ve Algısında Bildirilen Değişimler	223
7.3	İki Değişkenli Durum Sıralı Matris: Kullanıcı Uygulama İstikrarı ve Yerel Devamlılık Arasındaki İlişki	196	8.4	Nedensel Zincir: Örnekle Açıklama	227
7.4	İki Değişkenli Durum Sıralı Matris: Karar Alma Hızı ve Alternatif Düşünceler (Esienhardt, 1989b)	197	8.5	Nedensel Zincir: Örnekle Açıklama	227
			8.6	Öncül Matrisi: Öğrenci Etkilerinin Öncülleri	234
			10.1	Bilgi İşleme Kapasitelerinin Kümelenmesi	248
			10.2	Örtüşen Kümeler: İş Yerindeki Davranış Türleri (Hodson, 1991)	249

Teşekkür

Bu kitabın ilk baskısı, birbirleriyle bağlantılı olan iki araştırma projesinden edindiğimiz tecrübeye dayanmaktaydı. Bu projelerden ilki, The Network Inc.'den David P. Crandall önderliğinde 1978 yılında başlatılmış olan "Okulların İyileştirilmesi için Bilginin Yaygınlaştırılması Çabalarına dair Bir Çalışma (the Study of Dissemination Efforts Supporting School Improvement-DESSI) (Eğitim Bakanlığı, Sözleşme No: 300-78-0527) başlıklı araştırmanın saha çalışması ayağıydı. Kesintisiz teşviği ve desteği için David P. Crandall'a ve aynı biçimde Planlama, Bütçe ve Değerlendirme Dairesinde proje sorumlusu olan Ann Bezedek Weinheimer'a teşekkürü bir borç biliyoruz.

Saha çalışması esnasında Beverly Loy Taylor ve Jo Ann Goldberg, bizler için vazgeçilmez çalışma arkadaşları oldular. Nitekim, yaptıkları saha çalışması ve durum çalışması analizleri bizimkilerle birleşerek, sonradan *Yeniliğe Yakından Bakış (Innovation Up Close)* (Plenum, 1984) adıyla baskısı gerçekleştirilen *İnsanlar, Politikalar ve Uygulamalar: Okulların İyileştirilmesi Zinciri Üzerine Bir İnceleme (People, Policies, and Practices: Examining the Chain of School Improvement)* başlıklı DESSI nihai raporunun dördüncü sayısının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Okul İyileştirme Programlarının Gerçekleri: Nitel Verilere İlişkin Bir Analiz (NIE hibe G-81-001-8) başlıklı ikinci proje ise bize yöntembilimsel görüşlerimizi geliştirme ve bu kitabın ilk baskısını yazma olanağı tanımıştır. Bilginin Yaygınlaştırılması ve Uygulamaların İyileştirilmesi Programı'nda yer alan Rolf Lehming, proje sorumlumuz olarak görev almıştır; göstermiş olduğu kesintisiz ilgi ve tavsiyelerinin bize yadsınamaz bir katkısı olmuştur.

İlk baskımızda ortaya koyduğumuz düşüncelerin -ve aslında bu görüşün kendisinin de- Eğitim Bakanlığı'nın fikirlerini ya da politikalarını yansıttığını söylemek tam

olarak doğru olmayacaktır. Bununla birlikte bu çalışmalara sağlamış olduğu destekten ötürü Bakanlığa minnettarız.

Son 10 yılda nitel veri analizine yönelik anlayışımıza ve ikinci baskının geliştirilmesine çok sayıda kişinin katkısı oldu. Çalışma arkadaşlarımızla birlikte birinci baskıda ele alınan yöntemleri açan, sınavan ve geliştiren çalışmalar gerçekleştirdik. Okullardaki "değişim araçları" hakkındaki bir çalışmada (1983-1985) Miles ile birlikte yer alan Ann Liebermann, Ellen Saxl, Myrna Cooper, Vernay Mitchell ve Sharon Piety-Jacobs'a; şehirlerde bulunan liselere dönük bir reform çalışmasında (1985-1989) Miles ile birlikte görev alan rahmetli Elenaor Farrar, Karen Seashore Louis, Sheila Rosenblum ve Tony Cipollone'ye; Bangladeş, Etiyopya ve Kolombiya'daki eğitim reformuna ilişkin bir Dünya Bankası çalışmasında (1988-1992) kendilerine yardım ettiğimiz Per Dalin, Adriaan Verspoor, Ray Chesterfield, Hallward Kuløy, Tekle Ayano, Mumtaz Jahan ve Carlos Rojas'a; bir öğretmenin yaşam döngüsü çalışmasında (1982-1986) Huberman'ın çalışma arkadaşları olan Marie-Madeleine Grounauer ve Gianreto Pini'ye; ve yine araştırmanın kullanımına dair bir çalışmada (1984-1988) Huberman'ın çalışma arkadaşları olarak yer alan Monica Gather-Thurler ve Erwin Beck'a teşekkürü bir borç biliriz.

Her zaman olduğu gibi, bu kitaba dayalı öğretme süreci bize yine birçok şey öğretti. Elbette burada sayamayacağımız kadar çok katılımcı söz konusu, fakat Nijmegen ve Utrecht'in (burada Rein van der Vegt'e özellikle teşekkür ederiz) yanı sıra başka bir çok üniversitede - Cenevre, Zürih, Paris, Dijon, Leuven, Göteborg, Montreal, Toronto, Queen's, Utah, Monash, Melbourne ve Adelaide - bir dizi seminer düzenleme fırsatı bulduğumuz için kendimizi şanslı addediyoruz.

1990-1991 yılları arasında nitel araştırma çalışmaları yapan çok sayıda kişiye gayri resmi bir anket göndererek kendilerinden değerli önerilerini ve çalışmalarından örnekleri bizimle paylaşmaları ricasında bulduk. Ricamızı yanıtlayan 126 araştırmacıya en içten teşekkürlerimizi sunuyoruz; bize son derece faydalı sayısız fikir, çalışma, tavsiye ve uyarılar sundular. Elinizdeki bu kitapta, bu meslektaşlarımızın çalışmalarından alıntılar yapılmakta ve isimleri anılmaktadır.

Bu dönemde bilgisayar teknolojisi çarpıcı bir şekilde ilerleme kaydettiği için, kelime işleme işini bizzat kendimiz üstlendik. Bununla birlikte, gözden geçirme sürecinde kullanılmak üzere ilk baskının bilgisayar taraması ve düzenlenmesini gerçekleştiren Judith Woolcock'a teşekkür etmeden geçemeyiz. Ali Yıldırım, eksiksiz idari ve yazışma desteği sağlamış, tabloları ve şekilleri büyük bir sabırla ve beceriyle hazırlamış ve kaynakça listesini oluşturmuştur. Sadi Seferoğlu, grafik üretimi ve kütüphane araştırmalarında yardımını esirgememiştir. Michael Moon'un dizinler üzerindeki üretim çalışması ise tek kelime ile olağanüstü olmuştur. Yine mükemmel dizgi çalışması için Tina Hill'e ve özenli üretim düzeltmeleri için Rebecca Holland'a şükranlarımızı sunuyoruz.

Daha önce basılmış (ve bazıları da yayımlanmamış olan) materyalleri yeniden kullanmamıza izin verdikleri için Robert Bogdan, Kathleen Carley, Thomas Carney, Mark Chesler, Dick Corbett, David Crandall, Kathleen Eisenhardt, David Flinders, Christina Gladwin, Randy Hodson, Diane Kell, Klaus Krippendorff, Anton Kuzel, Dean Lee, Kenneth Leithwood, Merry Merryfield, John Ogbu, John Owen, Michael Patton, Marc Pilet, Laurel Richardson, G. Mark Schoepfle, Nick Smith, Suzanne Stiegelbauer, Barry Turner, Karl Weick, Oswald Werner, Bruce Wilson ve Hary Wolcott'a minnettarız.

Bu baskıdaki yoğun bilgi çekme ve sentez çalışmasına destek ise, Peter Gerber'in içten destek sağladığı John D. ve Catherine T. MacArthur Vakfından ve Sage Yayınlarından gelmiştir. Sage'den Sara Miller McCune ve David McCune projemize içten bir ilgi göstermişlerdir. Editörümüz Mitch Allen'in bu çalışma boyunca sunduğu aktif ve yerinde rehberliği için de minnet duymaktayız.

Carolyn Riehl'e çok şey borçluyuz. Kendisinin çok geniş bir yelpazede yer alan nitel araştırmalarda yer alan hem maddi hem de yöntembilimsel ilginç fikirleri bulup çıkarma yeteneği olağanüstüdür. Uzayan bilgi çekme ve sıralama sürecimizde bizim için vazgeçilmez üçüncü bir çalışma arkadaşı olmuştur.

Ek bölümü, bilgisayar programlarında, temel olarak Eben Weitzman'ın çalışmasına dayanmaktadır. Kendisinin teknik anlaşılabilirlikle iyi bir kullanıcı dostu olma anlayışını bir araya getirme yeteneği, analiz yazılımlarının

hızlı gelişimiyle karşı karşıya kalan nitel araştırmacılar için vazgeçilmez bir özellik.

Bu baskının taslakları bir çok kişi tarafından gözden geçirilmiştir: Değerli tavsiyeleri için Martha Ann Carey, Rick Ginsberg, David Marsh, Joseph Maxwell, Betty Miles, Renata Tesch Harry Wolcott ve Sage'deki kimliğini bilmediğimiz metin gözden geçirenlere en içten teşekkürlerimizi sunuyoruz.

İlk baskıda olduğu gibi, oldukça yoğun bir çaba gerektiren bir süreçte çalışmamızdaki enerjiyi, harekete geçirme gücünü ve üretkenliği var eden herkese tek tek minnettarız. Yakında işbirliğimizde 15. yılımızı doldurmuş olacağız. Bu süreçteki tek hayal kırıklığı, çalışmanın kendisinin yalnızca 2 yıl sürmüş olmasıdır. Yine de her zaman bizi bekleyen yeni bir macera olacaktır...

M. B. M.

A. M. H.

Eserlerini kullanmamıza izin verdikleri için aşağıda adı geçenlere teşekkürü bir borç biliriz:

- Şekil 1.1 "Posturing in Qualitative Inquiry" by H. Wolcott in *The Handbook of Qualitative Research in Education* by M. D. LeCompte, W. L. Milroy, & J. Preissle (Eds.), (pp. 3-52), 1992, New York: Academic Press. Copyright © 1992 by Academic Press.'ten alınan izin ile basılmıştır.
- Şekil 1.2 *Qualitative Research: Analysis Types and Software Tools* by R. Tesch, 1990, New York: Falmer Press. Copyright © 1990 by Falmer Press.'ten alınan izin ile basılmıştır.
- Şekiller 2.1 ve 2.2, *Conceptual Framework: A Study of Dissemination Efforts Supporting School Improvement* by The Network, Inc., 1979, Andover, MA: The Network, Inc. Copyright © 1979 by The Network, Inc.'den alınan izin ile basılmıştır.
- Şekil 2.3 *Qualitative Data Analysis: A Sourcebook of New Methods* by A. M. Huberman and M. B. Miles, 1984, Beverly Hills, CA: Sage Publications, Inc. Copyright © 1984 by Sage Publications, Inc.'den alınan izin ile basılmıştır.
- Şekil 2.6 "Sampling in Qualitative Inquiry" in *Doing Qualitative Research* (pp. 31-44) by A. J. Kuzel, 1992, Newbury Park, CA: Sage Publications, Inc. Copyright © 1992 by Sage Publications, Inc. And from *Qualitative Evaluation Methods* (2nd ed.) by M. Q. Patton, 1990, Newbury Park, CA: Sage. Copyright © 1990 by Sage Publications, Inc. Reprinted by permission of Sage Publications, Inc.'den ve yazarlardan alınan izin ile basılmıştır.
- Kutu 2.1 "School Ethnography: A Multilevel Approach" by J. Ogbu, Amerikan Antropoloji Birliği'nin izni ile *Anthropology and Education Quarterly*, 12,(1), 1981'den satılmamak ve daha sonra üretilmemek koşuluyla basılmıştır.
- Kutu 2.2 *The Anatomy of Educational Innovation* by L. M. Smith and P. Keith, 1971, New York: John Wiley. Copyright © 1971 by John Wiley & Sons, Inc. John Wiley & Sons, Inc.'den alınan izin ile basılmıştır.
- Kutu 2.3 *Evaluation and Program Planning*, Volume 10, L. M. Smith, "Toward the Justification of Claims in Evaluation Research," pages 209-314. Copyright © 1987'den ve , Pergamon Press Ltd, Headington Hill Hall, Oxford OX 3 OBW, UK'den alınan yazılı izin ile basılmıştır.

- Şekil 4.3 “Some Practical Aspects of Qualitative Data Analysis: One Way of Organizing the Cognitive Processes Associated With the Generation of Grounded Theory” by B. A. Turner, 1981, *Quality and Quantity*, 15, pp. 225-247. Copyright © 1981 by Kluwer Academic Publishers.’den alınan yazılı izin ile basılmıştır.
- Kutu 4.5 *Testing, Reform, and Rebellion* by D. Corbett and B. Wilson, 1991, Norwood, NJ: Ablex. Copyright © 1991 by Ablex Publishing Corporation.’den alınan yazılı izin ile basılmıştır.
- Şekil 4.6 *What’s In Good Field Notes?* by R. Bogdan and L. Easterday, n.d., Syracuse, NY: Syracuse University, Center on Human Policy. Yazardan alınan yazılı izin ile basılmıştır.
- Kutu 4.6 *Constructing Scenes and Dialogue to Display Findings in Case Study Reporting* by M. M. Merryfield, 1990, Columbus: Ohio State University, College of Education. Yazardan alınan yazılı izin ile basılmıştır.
- Şekil 4.7 “Coding Choices for Textual Analysis: A Comparison of Content Analysis and Map Analysis” by K. Carley, 1993, *Sociological Methodology*, 23, pp. 75-126. Copyright © 1993 by the American Sociological Association.’den alınan yazılı izin ile basılmıştır.
- Şekil 4.8 *La mise en pratique de la recherche* by A. M. Huberman and M. Gather-Thurler, 1991, Bern, Switzerland: P. Lang. Copyright © 1991 by Peter Lang A. G.’den alınan yazılı izin ile basılmıştır.
- Şekil 4.15 *Professionals’ Views of the “Dangers” of Self-Help Groups* (CRSO Paper 345), 1987, Ann Arbor, MI: Center for Research on Social Organization. Yazardan alınan yazılı izin ile basılmıştır.
- Şekil 5.1 *Collaborative Inquiry Methodology* by T. F. Carney, 1990, Windsor, Ontario, Canada: University of Windsor, Division for Instructional Development. Yazardan alınan yazılı izin ile basılmıştır.
- Şekiller 5.6 ve 5.7, *Mapping Restructuring: Final Technical Report* by N. Khatri and M. B. Miles, 1993, New York: Center for Policy Research. Center for Policy Research’den alınan yazılı izin ile basılmıştır.
- Kutu 5.1 “The Consequences of Poetic Representation: Writing the Other, Rewriting the Self” by L. Richardson, 1992, in *Investigating Subjectivity: Research on Lived Experience* by C. Ellis and M. G. Flaherty (Eds.), Newbury Park, CA: Sage Publications, Inc. Copyright © 1992 by Sage Publications, Inc.’den alınan yazılı izin ile basılmıştır.
- Kutu 5.3 “Through the Eye of the Beholder: On the Use of Qualitative Methods in Data Analysis” (R & D Report 3137) by S. Stiegelbauer, M. Goldstein, and L. L. Huling, 1982, Austin: University of Texas, R & D Center for Teacher Education. Yazardan alınan yazılı izin ile basılmıştır.
- Kutu 5.5 “How to Record Activities” by O. Werner, 1992, *Cultural Anthropology Methods Newsletter*, 4, pp. 1-3. CAM ve yazardan alınan yazılı izin ile basılmıştır.
- Kutu 5.6 from *Systematic Fieldwork: Vol. 2. Ethnographic Analysis and Data Management* by O. Werner and G. M. Schoepfle, 1987, Newbury Park, CA: Sage Publications, Inc. Copyright © 1987 by Sage Publications, Inc. Sage Yayınları ve yazarlardan alınan yazılı izin ile basılmıştır.
- Kutu 5.8 *Chester High School: Working Against the Odds* by M. B. Miles and S. Rosenblum, 1987, New York: Center for Policy Research. Center for Policy Research’den alınan yazılı izin ile basılmıştır.
- Kutu 5.9 ve Tablo 5.13, *Research Methods in Anthropology* (2nd Edition) by H. R. Bernard, 1994, Newbury Park, CA: Sage Publications, Inc. Copyright © 1994 Sage Yayınları’ndan alınan yazılı izin ile basılmıştır.
- Kutu 6.3 *The Social Psychology of Organizing* by K. Weick, 1979, Reading, MA: Addison-Wesley. McGraw-Hill’den alınan yazılı izin ile basılmıştır.
- Kutu 6.4 “Federal Intervention in the Mid-1980’s: Charting the Influence of the Participation and Equity Program at the Institutional Level” by J. Owen and R. Hartley, 1987, *Australian Educational Researcher*, 15, pp. 71-85. Yazardan alınan yazılı izin ile basılmıştır.
- Kutu 6.5 *How the School Improvement Strategies of Transformational Leaders Foster Teacher Development* (paper presented at the Sixth Annual Conference of the Department of Educational Administration and Centre for Leadership Development, OISE, Toronto) by K. Leithwood, D. Jantzi, and B. Dart, 1991. Yazarlardan alınan yazılı izin ile basılmıştır.
- Şekil 7.3 “The Professional Life Cycle of Teachers” by A. M. Huberman, 1989, *Teachers College Record*, 9, pp. 31-57. Columbia Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Yayınları ve yazardan alınan yazılı izin ile basılmıştır.
- Şekil 7.4, 7.5, 7.6, *Ethnographic Decision Tree Modeling* by C. H. Gladwin, 1989, Newbury Park, CA: Sage Publications, Inc. Yazılı izin ile basılmıştır.
- Kutu 7.4 “Making Fast Strategic Decisions in High-Velocity Environments” by K. M. Eisenhardt, 1989, *Academy of Management Journal*, 32, pp. 543-576. Academy of Management Journal, College of Business Administration, Texas A & M Üniversitesi’nin yazılı izni ile basılmıştır.
- Tablo 7.10 “Building Theories From Case Study Research” by K. M. Eisenhardt, 1989, *Academy of Management Journal*, 14, pp. 532-550. Academy of Management Journal, College of Business Administration, Texas A & M Üniversitesi’nin yazılı izni ile basılmıştır.
- Tablo 8.7 *Parents and Federal Education Programs: Vol. 7. Methodologies Employed in the Study of Parental Involvement*, by D. Lee, W. Kessling, and R. Melaragno, 1981, Santa Monica, CA: System Development Corporation.
- Şekil 10.1 “Clustering” by K. Krippendorff in *Multivariate Techniques in Human Communication Research*, 1980, New York: Academic Press. Yazardan alınan yazılı izin ile basılmıştır.
- Kutu 10.2 “The Active Worker: Compliance and Autonomy at the Workplace” by R. Hodson, 1991, *Journal of Contemporary Ethnography*, 20, pp. 47-78. Sage Yayınlarından alınan yazılı izin ile basılmıştır.
- Tablo 11.1 “In Search of Ethical Guidance: Constructing a Basis for Dialogue” by D. J. Flinders, 1992, *Qualitative Studies in Education*, 5, pp. 101-116. Copyright © 1992. Taylor and Francis Ltd.’den alınan yazılı izin ile basılmıştır.

1

Giriş

Bu kitabı, insan bilimlerinin farklı alanlarında çalışan araştırmacıların karşı karşıya kaldıkları temel bir ihtiyaçta dönük olarak hazırladık. Basit bir biçimde ifade etmek gerekirse kitap, nitel verilerden nasıl anlam yaratılabileceği noktasına yoğunlaşmaktadır. Güvenebileceğimiz, işe yarar, anlaşılır ve gerçeği yansıtan bilgiye ulaşmak için hangi analiz yöntemlerini kullanabiliriz?

A. Genel Problem

Genellikle sayılardan çok kelimelerle anlam bulan nitel veri, antropoloji, tarih ve politika gibi sosyal bilimlerin bazı alanlarının değişmezleri arasında olmuştur. Fakat son 10 yıllık süreçte temel disiplinlerden ve uygulama alanlarından (psikoloji, sosyoloji, dilbilim, kamu yönetimi, örgüt bilimi, işletme bilimi, sağlık bilimleri, şehir planlamacılığı, eğitim bilimleri, aile araştırmaları, program değerlendirme ve politika analizi) daha fazla araştırmacı nitel paradigmaya geçiş yapmıştır. L. M. Smith'in (1992b) de ifade ettiği gibi, *etnografya*, *alan araştırmaları*, *nitel araştırma*, *katılımcı gözlem*, *durum çalışması*, *natüralist yöntemler* ve *yansıtıcı değerlendirme* uygulamada eş anlamlıdır.

Nitel veri çekicidir. Bununla birlikte nitel veri iyi yapılandırılmış, zengin tanımlamalara ve sürece ilişkin ayrıntılı açıklamalara dayanır. Nitel veriye sahip olan bir kimse, olayları kronolojik bir sıraya koyup hangi olayın diğerinin sonucunu etkilediğini görebilir ve tatmin edici açıklamalarda bulunabilir. İyi bir nitel veri, araştırmacıları yeni ve beklenmedik bulgulara götürebilir. Ayrıca nitel veri, araştırmacılara başlangıç kavramlarının ötesine geçme ve çalıştıkları konunun kavramsal alt yapısına katkı sağlama noktasında destek sağlayabilir. Son olarak nitel araştırmalardan elde edilen veriler, “yanlışlanamazlık”

özelliğine sahiptir. Olaylara ya da hikâyelere dayalı olarak düzenlenen kelimeler okuyucu için -başka bir araştırmacıyı, politika yapıcıyı, uygulamacıyı- sayfalar dolusu sayıdan daha fazla ikna eden somut, canlı ve anlamlı bir yapı arz eder.

Bu kitabın ilk basımından bu yana (Miles ve Huberman, 1984) nitel araştırmaların sayısında ciddi bir artış yaşanmıştır. Kitabın bu ikinci baskısı için topladığımız kitap, makale ve akademik yayınların sayısı ilkinin üç katından fazladır. Nitel araştırmaya temel oluşturan epistemolojik konulara yönelik tartışmalar canlılığını korumaktadır (Guba, 1980). Oldukça nitelikli kılavuz kitaplar (Denzin ve Lincoln, 1994; Le-Compte, Millroy ve Preissle, 1992), “Sage’s Qualitative Research Methods” serisi (24 ciltten fazla), yeni dergiler (*Qualitative Studies in Education*, *Qualitative Health Research*), gazeteler (*Cultural Anthropology Methods*), yıllık forumlar (Ethnography in Education Research Forum; Qualitative Research in Education Conference), bilgisayar bültenleri (QUIL), yazılım toplantıları (International Conferences on Computers and Qualitative Methodology) ve birçok mesleki örgütün bünyesinde görev yapan nitel araştırmalarla ilgilenen özel gruplar bulunmaktadır.

Bu kitabın yazım telaşı içinde nitel araştırmalara ilişkin bazı önemli konulara karşı hassas davranma ihtiyacı hissettik. Bunların arasında veri toplama sürecine harcanan emek (ve veri toplama sürecinin aylara ya da yıllara yayılması), aşırı veri yükü, araştırmacının önyargılı davranma ihtimali, verilerin çözümlenmesi ve kodlanması için gereken zaman, araştırma konusunun sınırlı olduğu durumlarda araştırma grubunun yeterliliği, bulguların genellenebilirliği, sonuçların inanırılık düzey ve kalitesi ve sonuçların politika ve eyleme yönelik kullanılabilirliği bulunmaktadır.

Geleneksel terimler olarak görülen nitel araştırmalardan elde edilen bulguların güvenilirlik ve geçerliği alanda yoğun bir biçimde tartışılmaktadır (Dawson, 1979, 1982; Ginsberg, 1990; Kirk ve Miller, 1986; Kvale, 1989a; LeCompte ve Goetz, 1982). Nitel bulguların “işe yararlılık” standardı geleneksel araştırmalardan farklılaşabilmesine rağmen, Lincoln ve Guba (1985, 1990), Wolcott (1992) ve diğer yazarların da vurguladığı gibi, ilgili konuya ilişkin sorun devam etmektedir. (Bu konuyu Bölüm 10’da ayrıntılı bir biçimde ele aldık).

Doktora tezini yazmaya çalışan öğrencilerden deneyimli araştırmacılara kadar birçok araştırmacı, projelerinde yalnız başlarına çalışmalarına ve tek bir duruma yoğunlaşmalarına rağmen, nitel araştırmalar giderek daha karmaşık bir hâl almaktadır. Karşılaştırılabilir veri toplama ve analiz yöntemlerini kullanan araştırma grupları tarafından gerçekleştirilen (Herriott ve Firestone, 1983; Yin, 1984), nicel ve nitel araştırmaları birleştiren (Rossman ve Wilson, 1984), çok alanlı ve çok yöntemli (A. G. Smith ve Louis, 1982) çalışmalara daha sık rastlamaktayız.

Bu meselelerin ötesinde, nitel araştırmalarla ilgili derin ve karanlık soru hâlâ geçerliliğini korumaktadır: Miles’in da belirttiği gibi:

Nitel verilerin kullanımında yaşanan en ciddi ve en temel sorun, analiz yöntemlerinin açık ve net bir biçimde belirlenmemiş olmasıdır. Nicel veri için araştırmacıların kullanabileceği açık kurallar bulunmaktadır. Fakat yoğun bir nitel veriyle karşı karşıya kalan bir nitel araştırmacının, ön yargılarından korunmasını sağlayacak ilkeler sınırlıdır ve bu durum güvenilir ve geçerli olmayan araştırmaların bilim ya da politika camiasıyla buluşmasına neden olabilir. Gerçekçi, yanlışlanamaz ve şans eseri keşfedilmiş bir bulgunun aslında yanlış olmadığından nasıl emin olabiliriz (Miles, 1979b, s. 591).

1979’dan bu yana nitel veri analizinde önemli gelişmelerin yaşandığı söylenebilir. Örneğin, matris ve ağ gösterimlerine artık daha sık rastlanmaktadır. Fenomenoloji “tekniki olmayan bir yöntem” olarak anılsa da, bu yöntemi kullananlar araştırmalarıyla ilgili süreçleri ayrıntılı bir biçimde açıklamaya başlamışlardır (Kvale, 1988; Melnick ve Beaudry, 1990; Pearsol, 1985). Kuram oluşturma yöntemleri daha somut bir biçimde tanımlanmakta ve *Kültürel Antropoloji Yöntemleri Bülteni* özdeyişi “Yöntemler hepimize aittir.” biçiminde ifade edilmektedir. Sieber’in (1976) yedi saygın yöntem kitabının sayfalarının %5 ila 10’unundan daha az bir kısmının nitel analize yönelik olduğuna dair bulgusu artık geçerliliğini yitirmiştir. Güncel kitaplar analiz sorununu çok daha ciddi bir biçimde ele almaktadır (Bernard, 1988; Bogdan ve Biklen, 1992; Goetz ve LeCompte, 1984; Merriam, 1988; Patton, 1990; Smith ve Manning, 1982; Spradley, 1979; Werner ve Schoepfle, 1987a, 1987b).

Bulguların güvenilirliği sorunu hâlâ yaşanmaktadır. İzlenecek açık ve anlaşılır yöntemlerin sınırlı olduğu görülmektedir. Nitel verileri analiz ederek sonuçları ortaya koymak ve bu sonuçların etkililiğini kanıtlamak için ortak temel kurallar ve mantıklı ölçütler ışığında çalışmaya devam etmek durumundayız.

Bazı nitel araştırmacılar, analizin bir sanat türü olduğunu iddia etmekte ve bu nedenle sezgisel analiz yaklaşımlarını uygulamakta ısrar etmektedirler. Bu durumda okuyucu, araştırmacının bir yığın verinin içinden kendisine aktardığı sınıflandırmalar ve örüntülerle baş başa kalmaktadır. Gerçekte, araştırmacının 3600 sayfa saha notundan sonuçlara nasıl ulaşabildiğini anlamamız mümkün değildir.

Başka araştırmacılar bulguların geçerliğinin net bir biçimde belirlenmesinin mümkün olmayacağı kanaatinden yola çıkarak analiz konusuna odaklanmakta tereddüt etmiştir (Becker, 1958; Bruyn, 1966; Lofland, 1971; Wolcott, 1992). Daha derinlemesine ifade etmek gerekirse, bazı fenomenoloji yönelimli, yorumlamacı ve yapılandırmacı araştırmacılara göre, içinde karmaşa barındırmayan sosyal bir gerçeklikten söz edilemez ve bu nedenle açık ve anlaşılır metodolojik ölçütler ortaya koymaya çok da fazla ihtiyaç yoktur (bk. Dreitzel, 1970). Bu bakış açısına göre, sosyal gerçeklik çok fazla değişkenlik gösteren bir olgu olup sosyal aktörlerin onu çözümüleme ve tanımlama biçimlerinden bağımsızdır.

Bazen nitel araştırmaların nasıl doğru bir biçimde yapılacağına yönelik genellikle birbiriyle çelişen ve tartışmalı argümanların, araştırmanın kendisinden daha fazla zaman aldığı olmaktadır. Bu konuda George Homans’ın (1949) ifadesini uygun bulduğumuzu belirtmeliyiz: “Metodoloji konusunda yazı yazan insanlar genellikle bunun etikle değil, stratejiyle ilgili bir konu olduğunu unuttular” (s. 330).

Bu kitap, nitel araştırmacılar olarak yaptıklarımızı paylaşmamız gerektiği inancına dayalı olarak yazılmıştır. Başka bir anlatımla, araştırma sonuçlarını ortaya koymak ve bu sonuçları başka araştırmalarda test etmek için açık, anlaşılır ve sistematik yöntemlere ihtiyaç duyulmaktadır. Biz *nitel* kapsamda inanılır, güvenilir ve yinelenenbilir araştırma yöntemlerine ihtiyaç duyuyoruz. Kitabımızın temel kurgusu da bu ihtiyaca dayalıdır.

B. Kitabın Doğası

Bu kitap, nitel verilerden faydalanmak isteyen herkes için bir kaynak niteliğindedir. Kitabın amacı, nitel araştırma yöntemlerinin tasarlanmasına, test edilmesine ve kullanılmasına yönelik kendimizin ve meslektaşlarımızın edindiği deneyimleri paylaşmaktır. Kitapta, alışlagelmiş

öyküsel gösterimlerin ötesine geçen veri gösterimlerine -matrisler ve ağlar- önem verilmiştir. Her bir veri gösterim ve analiz yöntemine ilişkin, ileri kullanım ve uyarlamalar için önerilerle birlikte, ayrıntılı açıklamalara yer verilmiştir.

Okuyucu Kitle

Bu kitap, temel ya da uygulamalı olsun bütün bilim dallarında çalışan ve işi gereği nitel verilerle uğraşan *araştırmacılar* için tasarlanmıştır.

Bu araştırmacıların önemli bir kısmını, lisansüstü öğrencileri ya da nitel verilerle çalışan grupların *yeni üyeleri* oluşturmaktadır. Nitel verilerle çalışan ve doktora tezlerini ya da projelerini yazarken oldukça önemli sorunlar yaşayan ve nitel araştırmalarla ilgili gerekli eğitimi almamış oldukça fazla sayıda öğrenciyle tanıştık. Bu nedenle, kitabın dilini anlaşılır kılmaya çalıştık ve kitabın nitel analiz kurslarında kullanımına yönelik birtakım önerilerde bulunduk.

Kitabın hitap ettiği diğer bir grubu, işlerinin rutin bir parçası olarak nitel verilerle uğraşan ve nitel verileri etkili biçimde kullanmak için pratik yöntemlere ihtiyaç duyan *uzmanlar* ve *yöneticiler* oluşturmaktadır.

Bu kitapta kullanılan örneklerin çoğunluğu, bize ve diğer araştırmacılara ait eğitim çalışmalarından alınmıştır. Bununla birlikte sağlık bilimleri, halk sağlığı, antropoloji, sosyoloji, psikoloji, işletme bilimi, siyaset bilimi, kamu yönetimi, program değerlendirme, kütüphanecilik, örgütsel araştırmalar, kriminoloji, iletişim, bilgisayar bilimleri, aile araştırmaları ve politik araştırmalardan örnekler sunarak yöntemlerin alanlarla sınırlı olmayıp genellebileceğini vurguladık.

Kitaptaki örneklerden bazıları bir araştırmacı grubu tarafından örgütlere ilişkin yapılan çoklu durum araştırmalarından alınmıştır. Fakat (a) yalnız çalışıyorsanız, (b) çalışmanızda yalnızca spesifik [özellikli] bir duruma odaklanıyorsanız ya da (c) bireysel veya küçük grup odaklı bir çalışma gerçekleştiriyorsanız umutsuzluğa kapılmanıza gerek yok. Kitap her araştırmacı için uygun örnekleri ve önerileri barındırmaktadır.

Yaklaşım

Bu bir kaynak kitaptır. Bu kitabı kapsamlı bir kılavuz kitap olarak ele almak yanlış olabilir. Bu kitapta daha çok işe yarar kaynakları bir araya getirmeye, bunların kullanımını teşvik etmeye ve her şeyden öte bunların gelişimini ve denenmesini sağlamaya çalıştık.

Kaynakları iki farklı yoldan elde ettik. İlk olarak son 10 yılda yayımlanmış onlarca çalışmayı ele aldık ve sentzedik. İkincisi, kartopu örnekleme yoluyla bir grup nitel araştırmacıya ulaştık. Onlara kullandıkları nitel veri analizi yöntemlerini örneklerle, gösterimlerle ve önerile-

riyle belirtmelerini isteyen bir anket yolladık. 126 meslektaşımızdan gelen görüş ve önerileri de bu kitaba dahil ettik.

Bu kitap *analiz yapmayla* ilgilidir. Yapılan analizler üzerinde etkisi olan veri sahasına ulaşım ya da veri toplanan kişilerle güven temelli ilişkiler kurma gibi araştırma desenleri ve veri toplama ile ilgili hususlar da kitapta yer almaktadır. Ayrıca konuya ilişkin yapılan diğer çalışmalara da atıfta bulunduk.

Araştırmacıyla dirsek teması kurup ona rehberlik etme amacı güderek, mümkün olduğunca somut ve doğrudan bir yaklaşım izledik. Hemen her bölümde özel araştırma yöntemlerine ilişkin kuramsal alt yapıyı ortaya koyma amacında olmamıza rağmen, her zaman gerçek veriyle çalışmanın önemini vurguladık. Tanımlanan her bir yöntem için özel gösterimleri ve ayrıntıları vererek okuyucuyu işlerin oluş biçimini görmesi, yöntemi denemesi ve geliştirmesi yönünde teşvik ettik.

Aynı zamanda pragmatik olmaya çalıştık. Kısım D’de epistemolojik görüşlerimizi açıklamamıza rağmen, belki de okuyucunun ilk başta düşünebileceğinden çok daha saf bir biçimde, işe yarayan ve bir nitel veri setinden açık, doğrulanabilir ve inandırıcı sonuçlar elde edilmesini sağlayan bir yöntemin, öncüllerine bakmaksızın kazancımız olduğuna inandık.

Bu yöntemler kontrol edilebilir ve anlaşılardır. Kullanımları için uzun dönemli bir eğitim almaya ya da özellikli kavramların bilinmesine gerek yoktur. Analiz yöntemlerini keşfetmenin, kullanmanın ya da başkalarının kullandığı yöntemleri uyarlamının mutluluk verici ve üretken bir deneyim olduğunu da belirtmeliyiz.

Bu kitabın verdiği en güçlü mesaj, bu özel yöntemlerin dikkatli bir biçimde kullanılması gerektiği değil, tüm nitel araştırmacılar için basit, kullanışlı ve etkili analiz yöntemlerinin yaratılmasının, denenmesinin ve geliştirilmesinin birincil öncelik olması gerektiğidir. Avrupalı bir sosyolog olan W. Hutmacher (kişisel iletişim, 1983) konuya ilişkin görüşlerini aşağıdaki gibi özetlemektedir:

Çözümlemek zorunda olduğumuz ya da kötü bir biçimde çözümlendiğimiz zaman bunu meslektaşlarımızdan sakladığımız metodolojik sorunlara çözüm üretme çabasında olduğunuzu düşünüyorum. Fakat sizin bulduğunuz çözüm ne ilk ne de son olacaktır. Siz dahil hepimizin bu sorulara çözüm bulmak için gayret etmesi gerektiğini kabul etmeliyiz.

Arayış devam etmektedir. Nitel araştırmacılara, yaptığımız çalışmalarda netleştiremediğimiz konulara yönelik sorular yönelttik. Bir araştırmacı şöyle cevap verdi: “Her şey belirsiz ve kafa karıştırıcı... Buna rağmen gelişen teknoloji eyleme yönelik daha güvenilir (mutlak olmasa da) bir alt yapı olanağı tanımaktadır.”

Bu kitap, etkili bir nitel veri analizinin gerektirdiği “sorunlara çözüm arama”, deney, diyalog ve bilgileri paylaşmak amacıyla yazılmıştır. Aynı zamanda, somut ve paylaşılan yöntemlerin “hepimize ait olduğuna” ikna olmuş durumdayız. Geçen 10 yıllık sürede, yeni projelerle birlikte nitel analiz yöntemlerini geliştirmenin önemli faydaları olduğunu keşfettik. Bir yandan bulgularımıza olan güvenimiz artarken diğer yandan araştırmalarımıza ve uygulamalarımıza daha inandırıcı bir nitelik kazandı.

C. Yönelimimiz

Araştırmacılar için seçimleri açık hale getirmenin faydalı olacağını düşünüyoruz. Bir araştırmacının sosyal dünyayı nasıl anlamlandırıldığını ve onu nasıl inandırıcı bir biçimde bize sunduğunu bilmek, konuşmak için paydaşımızı bilmek demektir. Eğer bir eleştirel realist, bir eleştirel kuramcı ve bir sosyal fenomenolog dikkatimizi çekmeye çalışıyorsa, her birinin nereden geldiğini bilmek durumundayız. Her birinin gerçeğe, bilinebilecek olana ve sosyal gerçeklerin nasıl betimlenmesi gerektiğine yönelik görüşleri farklılaşmaktadır.

Bu kitabın ilk basımı sırasında, kendimizi “realist” olarak tanımladık (Huberman ve Miles, 1985). Hâlâ da öyle tanınıyoruz. Fakat “realizm” birçok farklı anlama gelebilmektedir. Kendimizi “doğüstü realizme” yakın görüyoruz (Bhaskar, 1978, 1989; Harre ve Secord, 1973; Manicas ve Secord, 1982). Bu, sosyal gerçekliğin yalnızca insanların zihninde değil, nesnel dünyada da var olabileceği ve bu gerçeklikler arasında bazı meşru ve mantıklı ilişkilerin mevcut olabileceği anlamına gelmektedir. Meşruluk, sosyal gerçeklikle ilişkili düzenlilikten ve planlıktan kaynağını almaktadır. Bu örüntüler bize bireysel ve sosyal hayatın altında yatan yapıları görme fırsatı sunar. Sosyal gerçekliklerin barındırdığı bu yapıların insan gözüyle görülebilmesi onları geçersiz kılmaz. Sonuç olarak, uzaktan farkında olduğumuz meşru fiziki mekanizmalar tarafından çevrelenmiş durumdayız.

İnsan ilişkileri ve toplumlar, realist yaklaşımın onları anlamasını güçleştirmektedir, fakat bu imkânsız da değildir. Biz, fizik alanındaki araştırmacıların aksine, insanların ürettiği ve dönüştürdüğü kurumlarla, yapılarla, uygulamalarla ve teamüllerle uğraşmaktayız. İnsanların amaçları ve niyetleri gerçek, fakat görünmeyen sosyal yapılar içinde gelişir. Başka bir anlatımla dil, kararlar, çatışmalar ve hiyerarşiler gibi sosyal fenomenler, dünyada nesnel bir biçimde mevcuttur ve insanlar onlara ortak anlamlar yükledikleri için insanların davranışlarını etkilerler. İnanılan şeyler gerçek olur ve araştırılabilir hale gelir.¹

Bilginin sosyal ve tarihi bir ürün olduğunu ve gerçeklerin bize kuramla birlikte geldiğini vurgulayan yorum-

lamacılara katılıyoruz. Öznel, fenomenolojik ve anlam yaratmaya yönelik bakış açılarının sosyal yaşamın merkezini oluşturduğunu biliyoruz. Amacımız, gerçek yaşama dönük kuramlar ortaya koyup bu süreçleri kaydederek anlamlı hâle getirmek ve farklı disiplinlerde bu kuramları sınamaktır.

Yaptığımız testler, “bilindik yasaları” ya da klasik pozitivizmin tümdengelim mantığını kullanmamaktadır. Bunun yerine açıklamalarımız, farklılaşan yapıların gözlemlendiğimiz olayları nasıl ortaya çıkardığına dayalıdır. Olayların oluş sırasını vermekten ziyade onları açıklamayı amaçlıyoruz. Gözlemlendiğimiz olayların özünde bize *nedensel ilişkilerin* örüntüsünü verecek bir sosyal süreci, mekanizmayı ya da yapıyı arıyoruz.

Doğüstü realizm, hem mantıksal bir açıklamayı hem de meydana gelen her bir olayın o açıklamaya uygun düşen bir örnek olduğuna dair kanıtları gerektirmektedir. Bu nedenle, hem açıklayıcı bir yapıya hem de elde bulunan yapının kavranmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durum, neden tümevarımsal araştırma yöntemlerine daha fazla odaklandığımızı açıklamaktadır.

Erickson’un (1977) da belirttiği gibi, sosyal anlamın insanların günlük hayatlarında yaptıklarıyla yapılandırılmasına benzer biçimde, sosyal gerçekler de sosyal eylem içine gizlenmiş haldedir. Bu anlamlar çoğu zaman;

insanları dikkatli bir biçimde gözlemleyerek ve yaptıklarını neden yaptıkları sorularak keşfedilebilir. Sosyal anlam, insanların fiilen gerçekleştirdikleri eylemlerde saklıdır ve nitel araştırmacılar, sosyal eylemden soyutlanmıştır ve bağlamdan uzak davranışları görmekte isteksizdirler (s. 58).

Burada amacımız, birilerini ikna etmekten çok önyargılarımızın konusunda olabildiğince açık olmaktır. Howe’un (1988) da ifade ettiği gibi, epistemolojik argümanların bilgi üretmek için kullanılan gerçek araştırma uygulamalarıyla işe vuruk olarak ilişkili olmadığını farkındayız.

Uygulama noktasında, araştırmacıları “görecelilik” ile “post-pozitivizm” arasında bir yerde bulmak güç görünmektedir. Mevcut durumda post-pozitivistler naturalist ve fenomenolojik yaklaşımları kullanmaktadırlar. Bununla birlikte artan sayıda yorumlamacı yönelimli etnografya, özellikle çoklu durumlar üzerinde çalışırken önceden tasarlanmış kavramsal çerçeveleri ve ekipmanları kullanmaktadır. Post-pozitivistlerin az bir kısmı, öznel anlamların geçerliğini ve önemini tartışır ve yine çok az post-pozitivist tamamen yorumlamacı yaklaşımı kullanır. Eleştirel kuramcılar sosyal determinizmi keşfetmek için sembolik etkileşimciliği kullanırlar.² Epistemolojik tartışmalarda uçlarda çalışmak çekicidir. Fakat gerçek ampirik çalışmalarda realistler, yorumlamacılar ve eleştirel kuramcılar olarak hepimiz merkeze daha yakınız.

Dahası, epistemolojiler arasındaki net çizgiler giderek daha bulanık hale gelmektedir. Pragmatizm ve eleştirel kuram gibi mevcut bakış açıları yorumlamacılık ve post-pozitivizmden izler taşımaktadır. Geleneksel kuramlarla (doğrudan, nesnel bilgi) örtüşmeyen ve fenomenolojik anlam taşıyan yaklaşımları konumlandırmak zordur. Pitman ve Maxwell (1992) gibi bazı araştırmacılar, realist ve yorumlamacı yöntemleri, kuramsal düzeydeki iddiaları bağımsız ölçümlenebilen gerçeklerle ilişkilendiren tutarlı argümanlar ortaya koyma girişimleri olarak ele almaktadır. Lee (1991) gibi başka yazarlar ise her bir bakış açısının bir diğeriyle çelişmesine gerek kalmadan anlam üretme sürecine katkı sağlayabileceğini gösterme amacındadır: Özne ve yorumlamacı bir anlayış (araştırmacı tarafından betimlenen), pozitivist bir anlayış (mantıksal kurallara göre tasarlanmış kuramsal önermeler).

Gerçekleştirilecek sosyal bir araştırmaya yönelik paradigmlar farklılaşmaktadır ve artan sayıda araştırmacı halihazırda dünyayı daha pragmatik ve evrensel bir gözle görmektedir. Bizim görüşümüz, nitel araştırmaya yönelik daha fazla paylaşımda bulunmanın gerektiği yönündedir. Ayrıca farklı uygulamalarda işe yarayabilecek ve nitel araştırma sonuçlarının işe yararlığının muhakeme edilmesini sağlayacak uygulamaya dönük ilkelerin geliştirilebileceğini düşünüyoruz. Post-pozitivist bakış açılarına endişeyle yaklaşıp da kullandığımız yöntemlerin geçerliği ve inanırlığına yönelik hesap verebilir olmak durumundayız.

Nitel araştırmacılar tarafından kullanılan analitik işlemleri ayrıntılı bir biçimde inceleyip yeniden kurgularken geniş çaplı olmasa da bir biçimselleştirme riskiyle karşı karşıya kalabiliriz. Bize göre, araştırmanın metodolojik kurallara bağlılıktan ziyade bir zanaat (craft) olduğu açıktır. Hiçbir çalışma tamamen standart bir metodolojiye bağlı kalmaz. Her çalışmada araştırmacıdan, kullandığı yöntemi araştırmanın gerçekleştirildiği ortamın özellikleriyle ilişkilendirmesi beklenir (bk. Mishler, 1990). Nitel araştırmacıların elde ettikleri veriyi bir araya getirirken ve analiz ederken ne *yaptıklarını* bilmemiz gerekmektedir.³

Bu kaynak kitapta yöntemleri inceleyen okuyucular onların iyi bir ayrıntılandırma derecesiyle birlikte sırayla düzenlenmiş olduğunu göreceklerdir. Birçok meslektaşımız ellerindeki veriyle kendilerini rahat hissettikleri sezgisel bir yolculuğa çıkmayı tercih etmektedirler. Bizim tercihimiz bütünlük ve açıklıktan yanadır. Çünkü, bu hem bize uymakta hem de muğlak tanımlar başka araştırmacılar için çok az kullanışlı olmaktadır. Fakat bu kitaptaki bazı tekniklerin mecazi düşünmeyi ve biçimsel gösterimi gerekli kıldığı unutulmamalıdır. Metnin genel yapısı bazı tekniklerin kullanımına olanak sağlarken bazılarının arka plana atılmasına neden olabilir. Size önerimiz açık bir biçimselleştirme sürecinin ötesine geçerek işinize en çok yarayacak yöntemi bulmanızdır.

D. Nitel Araştırmanın Türleri

Nitel araştırma onlarca farklı yolla gerçekleştirilebilir. Bunların hepsini burada açıklamak olanaksızdır. Burada odaklandığımız nokta, farklı türde nitel araştırmaların *analiz* meselesine nasıl baktığıdır? Ortak uygulamalar ve ilkeler var mıdır?

Öncelikle farklı türdeki nitel araştırmaları bir düzene göre sıralamalıyız. Wolcott (1992) araştırmacılar tarafından tercih edilen veri toplama türlerine göre düzenlenen 20-25 kadar stratejiyi bir arada gösteren doğrusal bir “ağaç” şekli (Şekil 1.1) geliştirmiştir. Yaptığı sınıflama *yöntemler* etrafında biçimlenmektedir.

Tesch’in (1990) sınıflaması (Şekil 1.2), üç temel soruya göre geliştirilen toplam 27 farklı nitel araştırma türünü kapsamaktadır: Kullanılan dilin temel özellikleri nelerdir? İnsan deneyimlerinde bir düzenlilikten söz edilebilir mi? Bir metnin ya da eylemin anlamını kavrayabilir miyiz? Bu sorular, nitel araştırmaların *genel amacını* ifade eder niteliktedir.

Jacob’un (1987) “insan doğası ve toplum hakkındaki varsayımları”, “odaklanılan nokta” (incelenen içerik, incelenenin hangi sosyal sistem düzeyinde yapılacağı) ve “metodolojiyi” (araştırma deseni, veri toplama, nitel/nitel veri analizi) içeren boyutları kullanarak geliştirdiği taksonomi, beş temel nitel araştırma geleneğini yansıtmaktadır (ekolojik psikoloji, bütünsel etnografya, iletişim etnografyası, bilişsel antropoloji ve sembolik etkileşimcilik).

Bu tür sınıflandırmalarla ilgilenen bir okuyucu, bu kitapta bütün sınıflandırmaları bir arada bulabilir. Fakat ne kadar kapsamlı ve açıklayıcı olsalar da bu sınıflamalar, farklı nitel araştırma yöntemlerinin tanımlanması ve bu yöntemlerin birbirlerinden ayırt edilmesinde kullanılan ölçütler bakımından yetersiz kalabilir.

Bununla birlikte bu tür sınıflamalar hızlı bir biçimde güncelliklerini yitirebilirler. Örneğin, nitel araştırmalarda yorumlamacı akım daha fazla kabul görmeye başladıkça tarih, edebiyat ve gazetecilik alanlarında da nitel araştırmalar yoğunlaşmakta ve tarihçiler geleneksel veri toplama araçlarının yanı sıra videoları, teypleri, görüşmeleri ve istatistikleri de kullanmaktadır.

Nitel Araştırmanın Önemli Özellikleri

Birçok nitel araştırma türünde ortak olan özellikler nelerdir? Bir liste yapmaya çalışalım. Wolcott’un (1982) nitel araştırmaların büyük bir kısmının “naturalist” bir öze sahip olduğu yönündeki görüşüne katılıyoruz. Yazarın kullandığı bazı terimlerle bizim ürettiğimiz terimleri bir araya getirerek “naturalist” araştırmaların özüne yönelik ortak özellikleri ortaya koyabiliriz.